

BOEKBEOORDELINGEN

Versuche einer Ordnung des deutschen Schul- und Bildungswesens. Herausgegeben von der „Gesellschaft zur Förderung Pädagogischer Forschung e.V.“, Julius Beltz, Weinheim 1966, 98 S. (= Studien zum europäischen Schul- und Bildungswesen, Band 1)

De bestudering van het schoolwezen in de Duitse Bondsrepubliek ontmoet moeilijkheden, die voortkomen uit de omstandigheid dat het onderwijs krachtens de Grondwet behoort tot de bevoegdheid van de staten, elf in getal, die hun wetgeving en bestuursmaatregelen onafhankelijk van de Bondsrepubliek en van elkaar tot stand brengen. Dat wortelt in een oude Duitse traditie. Wat er aan eenheid werd bereikt berust op vrijwillige onderlinge overeenstemming. Er is sedert 1949 een *Kulturministerkonferenz* met een krachtig secretariaat in Bonn.

Er kwam in 1952 de *Deutsche Ausschuss für das Erziehungs- und Bildungswesen* tot stand, een instelling van de Bondsregering, die 10 publicaties over actuele onderwijsvragen het licht deed zien en daarna haar arbeid in 1965 beëindigde. Zij produceerde o.a. het bekende *Rahmenplan* voor de reorganisatie van het algemeen vormend onderwijs. Maar de besluiten van de *Kulturministerkonferenz* binden slechts bij eenstemmigheid en de *Deutsche Ausschuss* kon slechts aanbevelingen doen. Terwijl de laatstgenoemde ook in ons land wel bekend zijn, weten wij van de activiteiten van de ministersconferentie niet al te veel af. Dit geschrift brengt er een aantal informaties over. Het is toe te juichen dat het verscheen.

PH.J.I.

G. M. TEUTSCH, *Soziologie der pädagogischen Umwelt*, Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart 1965, 308 S.

Dit werk met zijn aanvechtbare titel bevat een reeks sociologische teksten. Het zijn voor meer dan de helft overzichten, ontleend aan het bekende *Wörterbuch der Soziologie* van Bernsdorf/Bülou en het oudere, reeds verouderde, *Handwörterbuch der Soziologie* van Vierkandt. Er zijn stukken bij van uitstekende kwaliteit, waarvan enkele onder vakgenoten vermaard zijn, zoals Geiger's beschouwing over *Gemeinschaft*. De stukken uit andere bron zijn merendeels van overeenkomstige oorsprong; het zijn overzichtelijke inleidingen op deelgebieden. Aan het einde vindt men een uitvoerig literatuuroverzicht en een register van namen, niet van zaken.

De bestemming van de verzameling wordt niet uitdrukkelijk vermeld. Het „woord vooraf” doet evenwel het vermoeden rijzen dat Dr. Teutsch haar voor de leerlingen van de *Pädagogische Hochschulen* heeft bijeengebracht. Deze gedachte heeft mij ten diepste geschokt. Wie haalt het in zijn hoofd om bij aanstaande onderwijzers in de paar uren sociologie, die zij volgen, met zulke encyclopedische overzichten aan boord te komen? Met een overzicht van de geschiedenis en de voornaamste stromingen van de sociologie, met beschou-

wingen over sociologische theorieën en begrippen zonder ze in kennis te brengen met de maatschappelijke werkelijkheid, waarin ze straks zullen moeten werken, en met actuele problemen, zoals deze door onderzoek zijn belicht? Of *bijna* zonder dat te doen want de stukken van Renate Mayntz over *Das Kind in der modernen Familie* en van Hans Linde, *Persönlichkeitsbildung in der Landfamilie* zijn concreter. Er is ook in de Duitse Bondsrepubliek wel materiaal te vinden, waardoor een levensecht onderwijs in de sociologie van onderwijs en opvoeding kan worden gevoed. Maar waarom de beperking tot het West-Duitse territoir en het Duitse taalgebied? Bij betoon van wat groter inspanning dan de auteur zich thans heeft getroost, zou hij uit de Angelsaksische wereld interessante gegevens op het genoemde terrein bijeen hebben kunnen garen.

Ik moet er intussen aan herinneren dat de bestemming van dit boek niet met zekerheid valt vast te stellen. Misschien is het eerder aan aanstaande leraren toegedacht. Helaas kan dat een milder oordeel allerminst rechtvaardigen. Voor opleidingsdoeleinden is dit werk volstrekt ongeschikt. Misschien kan een studieuze lezer er eens iets in naslaan als hij de woordenboeken e.d. niet bij de hand heeft.

PH. J. I.

M. J. LANGEVELD „*Ontwikkelingspsychologie. Beknopte historische en systematische inleiding*”. Uitgever J. B. Wolters, Groningen, 1966, zevende druk, 87 pag. f 3,50.

Deze studie bestaat uit twee gedeelten:

- I. De voorgeschiedenis van het beeld dat wij thans van het kind hebben.
- II. Ontwikkelingspsychologie: a. psychische ontwikkeling, b. ontwikkelingsverloop.

De studie wordt met een bibliografie afgesloten. In Langevelds „*Studien zur Anthropologie des Kindes*” zijn deze beide stukken opgenomen.

J. H. N. G.

PAUL RÖHRIG, *Politische Bildung. Herkunft und Aufgabe*. Ernst Klett Verlag Stuttgart 1964, 280 blz.

Paul Röhrig's „*Politische Bildung. Herkunft und Aufgabe*” moge naar zijn inhoud geen oorspronkelijk werk zijn, een eerlijk en instructief werk is het wel. Instructief wordt het boek door de brede belezenheid van de auteur en de daarmee parallel lopende brede behandeling van een aantal op de voorgrond tredende schrijvers over het penibele probleem der politieke vorming. Röhrig geeft veel verhelderende citaten en achterin ongeveer veertig bladzijden soms zeer uitvoerige annotaties.

Het „*Herkunft*” van de ondertitel verwijst naar het verleden, het „*Aufgabe*” naar de toekomst. Volledig luidt de ondertitel van het eerste deel: *Herkunft und Maszgaben bisheriger politischer Erziehung und Bildung*, die van het tweede deel: *Ziel und Wege politischer Bildung in der Gegenwart*.

Het historische gedeelte behandelt achtereenvolgens in vier hoofdstukken:

Erziehung zum Staatsbürger – Die Nationalerziehung – Erziehung im Spannungsfeld zwischen Individualismus und Kollektivismus en samenvattend: Der gemeinsame Grundzug bisheriger politischer Erziehung und Bildung.

Blijkens de ondertitel van het historische deel maakt Röhrig onderscheid tussen Erziehung en Bildung. Hij is niet blind voor het feit dat het momenteel moeilijk valt ze van elkaar te onderscheiden; in het huidige spraakgebruik worden ze „häufig synonym verwendet”. Maar de opzet van zijn boek maakt begripsdifferentiatie noodzakelijk. Erziehung gebruikt hij voor jeugdigen, Bildung voor volwassenen. Bildung zet in zodra „Besonnenheit, Einsicht und Verantwortungsbewusstsein sich einstellen können”. Hij ontwricht o.i. deze plausible onderscheiding door dat „können”; het woord „können” kon beter vervallen.

Men zou daarom ook deze scherpere aanduiding van Röhrig mogen verwachten, omdat hij zo sterk pleit voor handhaving van individualiteit, juist nu: „Der Schutz des Individuums vor den übermächtigen Kollektivgebilden ist wichtiger geworden denn je. Abbau von Klassenherrschaft und jeder Herrschaft überhaupt bleibt immer noch die grosse Aufgabe der menschlichen Gesellschaft. Das alles kann man zusammenfassen unter das 'Ziel: Verwirklichung wahrer Demokratie". In dit vierde hoofdstuk geeft hij ook het program aan voor het tweede gedeelte van zijn boek: Twee geestelijke momenten hebben in het Westerse denken de menselijke zelfverheffing ingeperkt, de idee der gerechtigheid en de christelijke opvatting van de naastenliefde als agape. „Diese dem Machtwillen entgegenstehenden Kräfte müssen wir eigens verfolgen”. De huidige taak van alle Erziehung und Bildung en van politieke Erziehung en Bildung in het bijzonder moet de mens doen rijpen tot „Sachlichkeit und Mitmenschlichkeit”. Dit rijpingsproces moet zich via Aufklärung voltrekken.

En dan staan we voor het tweede gedeelte. Het stelt enigermate teleur; het is uitvoerig in het beschouwende, beperkt in het concrete, in de aanwijzingen voor de praktijk. De doelstelling noopt hem tot beschouwingen en Röhrig doet dat met voorliefde, rond de centrale begrippen Sachlichkeit, Mitmenschlichkeit, Aufklärung. Sachlichkeit en Mitmenschlichkeit schijnen in de moderne Duitse pedagogiek bij het formuleren van het opvoedingsdoel kernpunten te worden; wie van politieke vorming spreekt, moet zich het principe Aufklärung eigen maken – van de Aufklärung als historisch fenomeen gingen de wezenlijkste impulsen tot politieke vorming uit; Aufklärung is ook een permanente menselijke taak: „Einsichten zu gewinnen und diese immer wieder der Kritik der eigenen Vernunft auszusetzen”. Als zodanig wordt zij fundamenteel voor democratische opvoeding. Inzicht, begrip moet functioneren als tegenwicht tegen emotionaliteit. Macht in de zin van „heerschappij over” wijst hij onvoorwaardelijk af; macht is hoogstens aanvaardbaar als potentie.

Zo wordt de indeling van het tweede deel duidelijk. De titels der drie hoofdstukken luiden: Aufklärung als Grundelement demokratischer Erziehung – Sachliches und mitmenschliches Verhalten als Sinn politischer Bildung – Wege zur politische Bildung.

De korte paragrafen over de praktijk der politieke vorming geven niet veel nieuws. Röhrig lijkt ons radikaler in de theorie dan in de praktijk. Daar blijft hij onder de progressieve mogelijkheden en de realisering in de praktijk van mensen als Boeke. De school werkt vooral propaedeutisch; het accent valt via

Aufklärung op de volwassenenvorming. Daarom mocht het boek ook de titel dragen van Politische Bildung.

In de grond der zaak blijft voor Röhrig politieke vorming deel van de totale vorming. Dat blijkt ook uit de sterke invloed van Pestalozzi en Buber. Hij staat in feite op hetzelfde standpunt als Maritain in zijn *Education on the Crossroads: „Making a man – preparing a citizen”*. En daarin kunnen wij hem wel volgen.

Het boek sluit met een „Auswahlbibliographie” van bijna twintig! pagina's en een namenregister. Een nuttig boek in een tijd waarin Kamerleden vragen „hoe jonge mensen meer betrokken kunnen worden bij het dragen van verantwoordelijkheden in onze nationale samenleving.” Ligthart zei: „Een kind leert lopen door te lopen”. Deze eenvoudige wijsheid is voor overdracht vatbaar.

VAN DER V.

M. J. LANGEVELD „*Beknopte Theoretische Pedagogiek*”, uitgever J. B. Wolters te Groningen, 1965, tiende druk, 222 pag. f 6,90 gebonden.

Deze nieuwe herdruk, die in de voorkeurspelling is gezet, is weinig ingrijpend herzien.

Internationaal zal deze studie meer bekendheid krijgen: in Duitsland verschijnt een vijfde grondig herziene druk, een Engelse vertaling is vrijwel voltooid en ook is een Japanse uitgave in voorbereiding.

Voor de schrijver, die aan dit geesteskind zoveel aandacht, moeite en zorg heeft besteed, is deze internationale belangstelling wel bijzonder verheugend.

J. H. N. G.

Jeugdherinneringen van Jan Ligthart, met een inleiding van Dr. H. Nieuwenhuis. Uitgever J. B. Wolters, Groningen, 1966, negentiende druk, 312 pag. Een waardevolle uitgave, daar niet alleen de „Jeugdherinneringen” fraai zijn herdrukt met markante foto's van de Jordaan, de moeder van Jan Ligthart en hemzelf op twintigjarige en op volwassen leeftijd, maar de herinneringen worden geopend met een studie van Prof. Nieuwenhuis waarin de pedagogische betekenis van Jan Ligthart voor zijn en onze tijd geserreerd wordt uitéengezet. Voorts is veel informatief materiaal verwerkt, zodat een helder beeld is verkregen van Ligtharts leven en didactische arbeid.

Ter afsluiting is een beschouwing opgenomen van Dr. J. H. Gunning, Wzn.: „Jan Ligthart als schrijver van de Jeugdherinneringen”.

J. H. N. G.